

УДК 330.338.

Ольга РУДА,
Людмила МАЛЮТА

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ТОВАРОВИРОБНИЦТВА

***Резюме.** Розглянуто проблематику організації економічної та майнової безпеки підприємств у контексті розвитку національного товаровиробництва. Визначено основні загрози економічній та майновій безпеці підприємств. Розроблено організаційно-економічний механізм та інтегровану модель управління економічною та майновою безпекою в контексті захисту вітчизняного товаровиробництва.*

***The summary.** In the article problems of organization of economic and property security of enterprises is considered in the context of development of national production. Determine basic threats economic and property security of enterprises. It is developed organizationally economic mechanism and computer-integrated case economic and property security frame in the context of defence of domestic production.*

***Ключові слова:** виробництво, економічна та майнова безпека, організаційно-економічний механізм, трансформаційна економіка.*

Постановка проблеми. В сьогоденні умовах господарювання надзвичайно актуальною є проблема забезпечення економічної та майнової безпеки вітчизняних підприємств. Наслідки економічної кризи вагомо вплинули на розвиток провідних галузей в Україні. Трансформаційна економіка, масштаби і швидкість змін у світогосподарському просторі, глобальні перетворення в економіках окремих країн і міждержавних співтовариств, з одного боку, і українські реалії псевдоринкового реформування та нестабільні параметри розвитку національної економіки, з другого, визначають цей стан. У ирзу згаданих обставин дана стаття присвячена одному з найважливіших національних пріоритетів, гаранту державної незалежності України, умові її прогресивного, мирного економічного розвитку й добробуту громадян, а саме, організації економічної безпеки в контексті розвитку національного товаровиробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток проблеми забезпечення належного рівня майнової та економічної безпеки підприємств – багатоаспектний, а, отже, всі сучасні антикризові заходи повинні формуватися, виходячи із глобальної цілі – забезпечення національної безпеки. Наукові дослідження даної проблематики в Україні почали проводитися з початку 90-х років ХХ століття у зв'язку з появою низки новітніх загроз для економічної безпеки держави. Тому поняття економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання на сьогодні знаходиться в стані наукового визначення. Свої праці цьому питанню присвятили такі відомі науковці, політики, громадські діячі, як Б. Андрушків, З. Береза, О. Білоус, О. Власик, Л. Герасименко, Л.С. Сидоренко-СТИЦЕНКО, О. Сороківська, А. Сухорукова, О. Шнипко, З. Якубович та ін. [1–13]. Разом з тим окремі аспекти проблеми організації економічної та майнової безпеки підприємства й підприємництва в контексті розвитку національного товаровиробництва залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Термін „економічна безпека” виник під впливом глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків і спершу використовувався на рівні міжнародних економічних відносин як сукупність окремих кількісних і якісних характеристик окремих країн.

Варто зауважити, що економічна безпека характеризується таким станом національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розширеного самовідтворення та спроможний задовольняти потреби особи, сім'ї, окремих чинників суспільства й держави загалом. На нашу думку, важливими її складовими є силова, екологічна, техніко-технологічна, політико-правова, сировинно-ресурсна, енергетична, технологічна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча безпека.

Аналізуючи економічну безпеку варто виділити три основні чинники, які її формують:

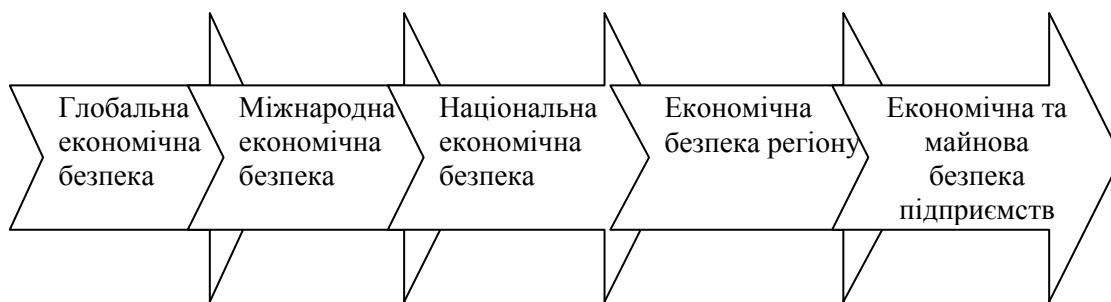
- економічна незалежність, що означає самостійне формування економічної політики, здійснення державного контролю над національними ресурсами та державного регулювання

економіки, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

- стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає забезпечення міцності й надійності всіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

- здатність до саморозвитку і прогресу, тобто можливість вибору власної моделі розвитку, спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну діяльність, розвивати інтелектуальний та духовний потенціал країни [1, 2].

Опираючись на дослідження Якубовича З.В. щодо розробки стратегії економічної безпеки [12], пропонуємо сформулювати ієрархію видів економічної безпеки різних рівнів: держава, регіон, підприємство (рис. 1).

Рисунок 1. Ієрархія різних видів економічної безпеки в контексті понять держава, регіон, підприємство

Економічна безпека в контексті впливу на національне виробництво включає: безпеку реального сектора економіки (продовольчу, технологічну, енергетичну, економічну, військову), безпеку фінансового сектора економіки і також існуючу проблему оновлення основних фондів [7]. Безпека реального сектора економіки забезпечується з метою ефективного використання промислово-технологічного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності галузей вітчизняної економіки та окремих підприємств, забезпечення конкурентного середовища на внутрішньому ринку. Уряд спрямовує свої зусилля на стимулювання впровадження інновацій та високих технологій, реструктуризацію та підвищення ефективності вітчизняного виробництва, удосконалення нормативно-правового регулювання природних монополій.

Для усунення структурних деформацій і здійснення ринкових перетворень в економіці існують реформи безпеки реального сектора економіки, які звертають особливу увагу на роботу з формування ефективного конкурентного середовища, удосконалення відносин власності та підвищення ефективності управління державною власністю.

Усвідомлюємо необхідність забезпечення безпеки фінансового сектора економіки, вивчаючи роботи провідних західних економістів, зокрема Г. Вуда та В. Аллена. Саме у працях цих учених фінансова безпека фактично ототожнюється з фінансовою стабільністю на макроекономічному рівні, тобто основою фінансової безпеки в цілому є стабільність фінансової системи. Основною метою політики у сфері фінансової безпеки є стабільний розвиток фінансової системи країни в напрямі нагромадження фінансових ресурсів для економічного розвитку та забезпечення її стійкості до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз. Завдання державної політики у сфері фінансової безпеки полягають у своєчасному оцінюванні та реагуванні на існуючі й потенційні загрози [13].

Проблема оновлення основних фондів підприємств стала ключовою проблемою їх економічної безпеки. Це пов'язано перш за все з тим, що на багатьох підприємствах відбувається велике скорочення виробничих фондів, а решта їх частин, має низький технологічний рівень[10].

Економічна безпека виробничо-господарських структур на сьогодні є однією з найважливіших умов для забезпечення нормального функціонування і розвитку всієї сфери підприємництва й особливо стратегічно важливих для держави галузей машинобудування. Досягнення економічної безпеки промислових підприємств в умовах ринкових трансформацій може дати змогу закріпити незалежність держави, збереження ринків збуту й оптимального співвідношення між експортним та імпортним потенціалом, що загалом сприятиме збільшенню економічної стабільності, збільшенню прибутків і дасть змогу кардинально по-новому підійти до розв'язання фінансових проблем [8, 9].

Методика управління економічною безпекою підприємств є комплексною і підпорядковується одночасним реакціям на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовищ. Саме здатність контролювати цей вплив і визначає можливість підприємства швидко реагувати на рівень загроз національній безпеці та спроможності запобігати їм.

Прямий вплив зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств може проявлятися через вибір постачальників матеріальних ресурсів, особливо, якщо сировина надходить з-за кордону, через зміну процентних ставок інвестицій та кон'юнктури ринку, через зміну рівня інтенсивної конкуренції у галузі як у межах, так і поза межами країни.

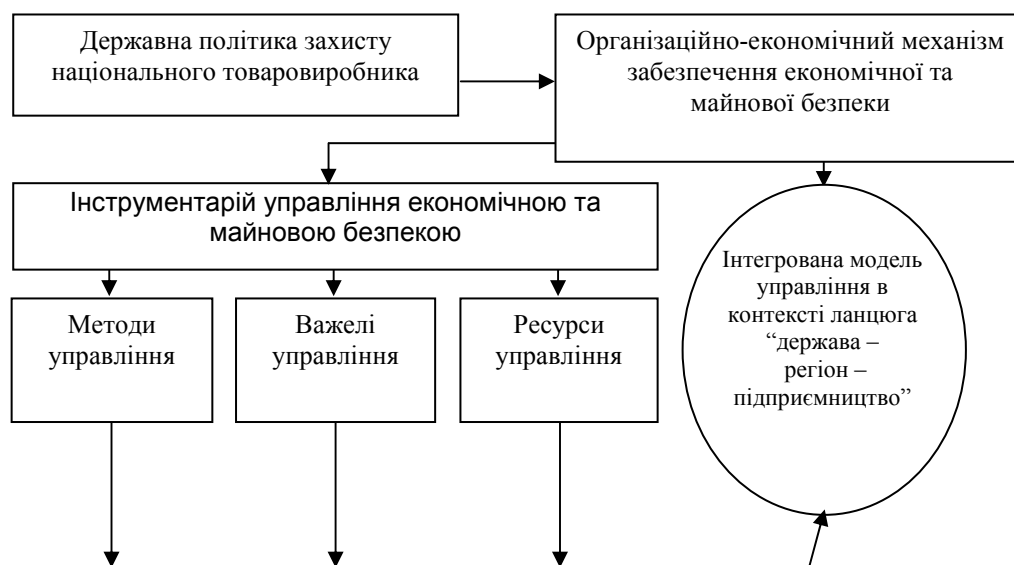
Відсутність цілісної системи діагностики економічного стану підприємств ускладнює оцінювання рівня їх економічної безпеки і внаслідок цього викривляє методику виведення комплексних показників оцінювання національної безпеки. З цих підходів зрозуміло, що національна безпека ґрунтується на кількісних орієнтирах і ринкових механізмах виходу у безпечну зону як фінансово-кредитних, так і виробничих установ [9].

Постійна зміна положення чинного законодавства, відсутність на більшості підприємств висококваліфікованих фахівців, зношення виробничого обладнання, застарілі технології, нестача обігових коштів, що викликані неефективною політикою державних органів та стрімким розривом зв'язків з деякими учасниками ринку через власний низький рівень виконання договірних зобов'язань за господарськими угодами, стали істотною загрозою економічній та майновій безпеці вітчизняних підприємств.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробило методику розрахунку рівня економічної безпеки, яка затверджена наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007р. № 60. Дана методика розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави і визначає перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обчислення інтегрального індексу економічної безпеки [10].

Методика базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовується Міністерством економіки України для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Інші органи виконавчої влади, наукові інститути та інші установи в межах своєї компетенції можуть використовувати цю методику та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, попередження та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері. Варто зазначити, що велика кількість економістів (З.В. Якубович, В.Л. Ортинський, І.С. Кирницький, З.В. Живко та ін.) підмічають неточність вихідних даних при використанні даної методики [6].

Як зазначалось вище, одним із основних завдань економічної безпеки є саме захист нашої держави та вітчизняного товаровиробництва. Тому побудова організаційно-економічного механізму, а на його основі й інтегрованої моделі управління безпекою повинна здійснюватися в контексті таких основних ланок ланцюга: держава, регіон, підприємство (рис. 2).

Рисунок 2. Формування організаційно-економічного механізму управління економічною та майновою безпекою в контексті захисту національного товаровиробництва

Організаційно-економічний механізм захисту вітчизняного товаровиробництва – це система зв’язків між суб’єктами підприємницької діяльності, державними органами управління та споживачами продукції, що забезпечує сприятливіші умови діяльності й розвитку національних виробників продукції та послуг. Головною її метою є підтримка національних виробників для ефективного розвитку та зростання економіки країни.

Важливе місце у запропонованому організаційно-економічному механізмі управління економічною та майновою безпекою посідає відповідний інструментарій, за допомогою якого досягають головної мети – захисту товаровиробництва. Він включає методи, важелі та ресурси управління.

Як відомо, методи управління – це способи впливу на об’єкти для досягнення окреслених цілей. Вони мають враховувати особливості окремого підприємства, і, враховуючи їхній зміст та відповідно до запропонованих складових економічної безпеки, їх можна класифікувати на виробничі, економічні, організаційні, соціальні, психологічні та інші. Методи управління використовують у комплексі, але залежно від конкретної ситуації можлива перевага тих або інших [11, 3].

Важелі управління, тобто інструменти, за допомогою яких здійснюють вплив та досягають бажаного результату, поділяють на:

1. Фінансово-кредитні, які включають податкову, кредитну, та інвестиційну політику, яку проводить країна для підтримки і стимуляції діяльності національного товаровиробника. Ефективність дій фінансово-кредитних важелів проявляється в: стабілізації національної грошової одиниці; оподаткуванні, що стимулює розвиток виробництва; нормальному функціонуванні ринку позикового капіталу; страхуванні діяльності національних підприємств; створенні необхідних умов для залучення інвестицій у вітчизняне виробництво; розумних валютних обмеженнях і лібералізації можливостей використання валютних надходжень. Розумна протекціоністська політика щодо галузей, які не витримують конкуренції на світовому ринку, але можуть ефективно функціонувати на внутрішньому при застосуванні ефективних фінансово-кредитних важелів, дозволяє за допомогою, наприклад, дотацій захистити виробника від іноземних конкурентів. У кінцевому підсумку бюджетні кошти, витрачені на підтримку таких підприємств через податки та відрахування, в певній частині повертаються до бюджету та цільових фондів, а не йдуть на підтримку іноземного виробника.

2. Систему забезпечення доступу до нової техніки і прогресивних технологій, яка полягає у створенні умов і виділенні коштів для технічного переозброєння підприємств, а також на проведенні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

3. Законодавство і нормативно правові норми, які є одним із основних елементів захисту національних товаровиробників і являють собою ефективне митне регулювання; вирішення політико-правових проблем інвесторів і тим самим створення сприятливого інвестиційного клімату, створення стимулюючого законодавства для рентабельних підприємств.

4. Інформаційне забезпечення, що є також важливою умовою зростання конкурентоспроможності національної економіки. Особливо актуалізуються питання інформаційного забезпечення процесу управління, що полягає в зборі й опрацюванні інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Не можна не відзначити, що будь-які прийняті рішення вимагають опрацювання великих масивів інформації; компетентність керівника залежить не стільки від минулого досвіду, скільки від володіння достатньою кількістю інформації про швидко мінливу ситуацію й уміння нею скористатися.

5. Мотивацію товаровиробників, яка відіграє в захисті національного виробництва не менш значну роль, ніж перераховані вище елементи. Нині існує гостра необхідність формування мотивації товаровиробників і розвитку в них такого поняття, як "економічний патріотизм", який загалом розглядається як конкретна форма сприяння економічному розвитку країни [11].

Ресурси управління – матеріальні й фінансові, інтелектуальний та організаційний потенціал, при використанні яких реалізують обраний метод управління і досягають поставленої мети – забезпечення економічної безпеки підприємства та держави загалом в контексті захисту вітчизняного товаровиробництва.

Удосконалення комплексу функціонування всіх перелічених вище складових організаційно-економічного механізму захисту вітчизняного товаровиробника є необхідною умовою усунення дефіциту державного бюджету, спаду виробництва, запобігання зростання кількості безробітних і соціальної напруженості.

Основними складовими державної політики у цій сфері є:

- стабілізація національної грошової одиниці;
- оподаткування, що стимулює розвиток виробництва;
- нормальне функціонування ринку позичкового капіталу;
- страхування діяльності національних підприємств;
- створення необхідних умов для залучення інвестицій у вітчизняне виробництво;
- розумні валютні обмеження й лібералізація можливостей використання валютних надходжень [4, 5].

Загрозами економічній безпеці України в контексті впливу на національне виробництво слід вважати фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту населення.

Аналізуючи загрози економічній безпеці держави, можна стверджувати, що їх вплив робить неможливим або ускладнює реалізацію програм економічного розвитку країни, створює спад виробництва та втрату внутрішнього ринку. Як наслідок, спостерігається постійне скорочення обсягів національного виробництва, відсутність повних циклів виробництва кінцевого продукту, зміна територіальних пропорцій на користь областей із домінуванням важкої промисловості, згортання виробничої структури і власної матеріальної бази.

Загрози економічній та майновій безпеці підприємств набули, на жаль, перманентного характеру і провокують його критичний стан за цілим рядом основних критеріїв. Тому на сьогодні основними завданнями усіх суб'єктів національної економіки є створення надійної системи блокування й попередження економічних загроз, яка б забезпечувала її стабільність та розвиток.

Як показали дослідження, загрози економічній безпеці вимірюються такими показниками:

- нестійкістю економічного зростання (темпи змін ВВП);
- недостатніми темпами відтворювальних процесів та подоланням структурної деформації в економіці (частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП та частка високотехнологічного сектора у ВВП);

- критичною залежністю національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькими темпами розширення внутрішнього ринку (частки імпорту та реалізації промислової продукції українських підприємств у внутрішньому споживанні України);

- низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;

- "тінізацією" національної економіки (рівень тіньової економіки).

Виходячи з ситуації в українській економіці, а також з тенденцій, які спостерігаються в процесі її реформування, можна виділити внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці.

Серед внутрішніх загроз слід виділити такі:

- відсутність на державному рівні розробленої концепції та системи економічної безпеки;

- низький рівень науково-технічного потенціалу, втрата лідерства за важливими напрямками науково-технічного розвитку;

- високий рівень зношеності матеріально-технічної бази багатьох економічних галузей, передусім матеріального виробництва;

- усунення держави від монополії у виробництві й реалізації алкогольних напоїв та тютюнових виробів, необґрунтована лібералізація зовнішньоекономічної діяльності;

- надто різку диференціацію у доходах та споживанні населення, зростання рівня бідності, високий рівень безробіття;

- негативну, антисоціальну політику у сфері приватизації, що призводить до значного зниження вартості об'єктів приватизації;

- криміналізацію економіки, зростання її «тіньового» сектора, поширеність організованої злочинності (в т.ч. рейдерства) на ключові галузі національної економіки;

- високий рівень корупції у державно-управлінській сфері;

- недосконалість законодавства у сфері економічних відносин та механізмів формування економічної політики;

- низький рівень заробітної плати, відсутність мотивації до праці тощо.

Зовнішні загрози економічній безпеці:

- зниження інвестиційних надходжень в економіку держави;

- значна частка сировинного експорту у зовнішньоекономічній діяльності та втрата традиційних ринків збуту;

- залежність забезпечення України від імпорту продовольчих товарів, товарів повсякденного попиту, технологічної продукції стратегічного значення;

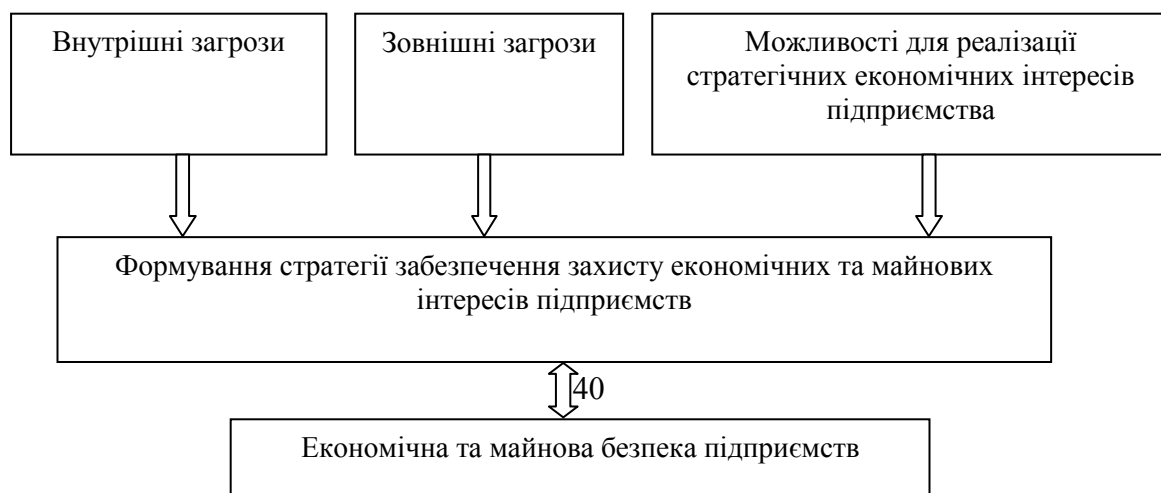
- скуповування іноземними фірмами підприємств України з метою усунення їх як з зовнішніх, так і внутрішніх ринків збуту;

- негативний вплив на національну економіку світових фондових, фінансових та валютних ринків;

- високий рівень зовнішнього боргу тощо [1, 11, 10].

Вплив економічної безпеки на виробничий сектор економіки реалізується через певний організаційно-економічний механізм, суть якого визначається характером економічних відносин та їх складових. Зміст механізму полягає у вирішенні завдань та оптимізації структурних елементів економічної безпеки в контексті впливу на національне виробництво.

Трактуючи зміст економічної безпеки виробництва, основою якої є реалізація стратегії його розвитку, використовуючи можливості зовнішнього середовища з застосуванням продуктивної взаємодії з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ, можна запропонувати модель для розгляду взаємозв'язку між стратегічними економічними інтересами

підприємства та забезпеченням його економічної безпеки (рис. 3).

Рисунок 3. Модель формування економічного взаємозв'язку між стратегічними економічними інтересами підприємства та забезпеченням його економічної та майнової безпеки

Висновки. Враховуючи викладений матеріал, можна сказати, що економічна та майнова безпека – це важливі складові безпеки підприємства та національної економіки загалом, які дозволяють зберігати стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Розглядаючи наведену вище модель (рис. 3) та підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що основою організації економічної та майнової безпеки є забезпечення захисту національного товаровиробництва. Відповідно до цього запропоновані критерії захисту вітчизняного виробництва мають важливе методологічне та практичне значення для оцінювання та забезпечення безпеки різних секторів економіки держави. Проте на сучасному етапі розвитку в Україні не існує офіційно затверджених порогових значень критеріальних показників системи захисту національного товаровиробництва, тому оцінити його стан можливо лише при певному аналізі сукупності прояву певних ознак, їх якісний напрямок та кількісний прояв.

Створення та забезпечення ефективного функціонування організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою в контексті забезпечення захисту національного товаровиробництва в Україні не можливе без ретельного вивчення сучасного стану функціонування виробництва у конкретній галузі економіки та передумов, що спричинили його виникнення.

Використана література

1. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство: монографія [Текст] / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, О.А. Сороківська та ін. – Тернопіль: Тернограф, 2008. – 424 с.
2. Барабашук, О.К. До проблеми захисту вітчизняного товаровиробника [Текст] / О.К. Барабашук // Галицькі контракти, 2003. – №25. – С. 26–28.
3. Береза, З.В. Суть і складові економічної безпеки підприємства [Текст] / З.В. Береза // Науково-теоретичний журнал “Наука й економіка” Хмельницького економічного університету. – 2009. – Вип. №4 (16). – Т. 2. – С. 59–64.
2. Білорус, О.Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія [Текст] / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко. – Київ: КНЕУ. – 2001. – 733 с.
3. Власюк, О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку [Текст] / О.С.Власюк. – К., 2008. – 48с.
4. Герасименко, Л.В. Економічна безпека: навч. посібник [Текст] / О.І. Барановський, Л.В. Герасименко, О.Є Користін та ін.; за ред. О.М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
5. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення: матеріали наукової конференції “Поглиблення ринкових реформ та стратегій економічного розвитку України до 2010 року”, (Київ 25–26 лют. 1999р.). – Т.1. – Ч. II. – Київ, 1999. – С. 121–128.
6. Система економічної безпеки держави [Текст]; за ред. д.е.н., проф. А.І. Сухорукова. – Київ: видавничий дім „Стилос”, 2011. – 350 с.
7. Сидоренко-Стеценко, С.Д. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання [Текст] / С.Д. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. – 2009. – № 152. – С. 109–114.
8. Соснін, О. Захист національного товаровиробника як основна складова національної безпеки [Текст] / О.Соснін // Вісник НДФІ. – 2002. – №12. – С. 21–24.
9. Шнипко, О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект: монографія [Текст] / О.С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 285 с.
10. Якубович, З.В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення [Текст] / З.В. Якубович // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 704. – С. 71–76.
11. Allen W. Defining and achieving financial stability // Wood G., Allen W. // Journal of Financial Stability, 2006. – Vol.2(2). – 52–72 P.